

UJEDINJENJE SRBA U AUSTRIJI

Zapadni Srbi stigli su ranije u Austriju za blizu 200 godina pre seobe pod Čarnojevićem 1690 g. Oni su dobivali privilegije od austrijskih careva samo grupa po grupa, kako su se doseljavali. Ali nisu dobili privilegija kao narod. Zato su njihovi izgledi u budućnost bili slabi.

No, Srbi Čarnojevići dobili su bili privilegije kao celina, kao nacija. I to je bio spas za sve Srbe. Trebalo je te nacionalne privilegije u praksi proširiti i na sve Srbe. Tako bi se mogli braniti uspešnije u budućnosti, ako nastane potreba. No, kako je car Leopold 21 augusta 1690 g. naveo u privilegiji i Hrvatsku, a car Josip Prvi je potvrdio 7 augusta 1706 g., ona nije primljena. Rimokatolička crkva je sve sile upela da spreči Patrijarhu Čarnojeviću preuzimanje duhovne vlasti nad Srbima u Hrvatskoj.

Zato, na Srp. Nar. Crkveni Sabor u Krušedolu, sazvan 1708 g. da bira novog mitropolita, posle Čarnojevićeve smrti u Beču 27 oktobra 1706 (Srbi su sumnjali da su ga otrovale jezuite), ne budu pozvani Srbi iz Hrvatske i Slavonije.

No, još za života Čarnojevićeve, bio je njegov zamenik sposobni, umni episkop Isaija Đaković. On se rešio da iskoristi neprilike Austrije i stavi je pred gotov čin. Austrija se bila zaplela u teški i dugotrajni rat protiv Francuske, a u Mađarskoj je digao bunu protiv Hapsburba Ferenc Rakoci, koji je u proglasu na Srbe obećao im zlatna brda, pridruže li mu se, a zapretio potpunim istrebljenjem, pokoljem žena i dece, ako ostanu uz Hapsburge. Austriji su opet Srbi bili silno potrebni.

Stoga je Josip Prvi i potvrdio privilegije 1705.

Tako Isaija Đaković obavesti episkopa za Liku, Kordun i Baniju A. Ljubojevića i slavonskog S. Podgoričanina da dođu na Sabor s delegatima.

Ljubojević sazove zbor u Medak, koji izabere već spomenute delegate, a Podgoričanin u Pakrac.

Iako se znalo da je Dvor zabranio učešće Srba iz Hrvatske na saboru, punomoćje delegatima potpisao je i junak iz borbi za oslobođenje Like, kapetan Dobrivoj Knežević i 14 zastavnika, a iz pakračkog vladikanstva su čak dva kapetana i jedan odabaša pošli kao delegati.

Za put u Krušedol nije smeo saznati niko od nemačkih vlasti. Iako je bila ciča zima, preko 80 godina stari Ljubojević, pođe s delegatima. Putovali su na mulama. U ono vreme more šuma protezalo se na celom putu. Delegati su se krili danju u šumana, a noću putovali. To su činili i Slavonci. Iako je veliki broj Srba uz put znao ko su putnici, ipak se nije našlo ni jednog izdajnika. To su bili opasni zavernici.

Tako je Ljubojević stigao, u januaru 1708 g. u Krušedol.

Carski komesar Ignjatije plemeniti od Kvarijenta i Rala bio je silno iznenađen. Izjavio mu je žaljenje što je po tako zlu vremenu putovao, ali da na ovom Saboru imaju glasa samo novi doseljenici. Izrazio je čuđenje kako nema nikakvih putnih isprava.

Ljubojević je rekao da i na njegovom području ima novodoseljenika, što je bilo tačno, a morao se žuriti, jer je okasnio, čekajući uzalud na poziv, te nije bilo vreme da pre polaska, nabavi putnicu, a uz put, kojim je on išao nije bilo nadležne vlasti za izdavanje isprava, što je takođe bila istina, jer je putovao kroz šume. A zbog sažaljenja, kako je pisao caru komesar, bio je više žalostan nego utešen.

U opširnom pismu caru komesar je sve ovo svoje priključenije opisao. Rekao je da mu nije mogao uskratiti aktivnog prava glasa, već samo da on ne bude izabran za mitropolita. On je u narodu vrlo poštovan i uvažen, pa bi njegovo isključenje u „*ovom jogunastom narodu*“ moglo izazvati „*veliko nezadovoljstvo*“. U pismu traži od cara instrukcije.

No, Beč se pravio nevešt i nije ih poslao. Bilo bi opasno uvrediti Srbe. Tako Sabor izabere za mitropolita mudroga Isaiju Đakovića.

Članovi Sabora zakunu se mitropolitu „*vseh Srbalj*“, kako se kaže u ispravi, kao „*mi nižepotpisani slovenosrbskog obščenstva Hristijana*“. Ali samo „*dogdeže v pravoslaviji objetajetsja*“.

Prvi je potpisao Atanasije Ljubojević.

Razume se, u radu Sabora sudjelovao je i slavonski episkop.

Ovo je bio događaj istoriskog značaja za Srbe u Austriji. Prvi put su se našli na zajedničkom narodnom delu, da se nikad više ne odvoje.

Ovo nije značilo da je prebrođena opasnost za veru i narodnost. Tek sada, u 18. veku nastaje najenergičnije nasrtanje na pravoslavlje. Ali, teže bi mu se odolelo, da se austrijski Srbi nisu ujedinili.

Ovako su, uz male gubitke, odoleli svim jurišima, dok car Josip 2. nije 1781 g. proglasio versku trpeljivost.

Treba istaći da od 1708 pa do 1918, nikad nije došlo do sukoba između zapadnih Srba i Srba Vojvođana ni borbe za prevlast u okviru Narodno – crkvene autonomije, uprkos razlikama u mentalitetu, blagostanju i dijalektu. Za to pripada zasluga nesravnjenoj širokogrudnosti Srba Vojvođana i plamenom vulkanskim rodoljublju zapadnih Srba.

BORBA ZA VERU I NARODNOST

Prvi veliki nasrtaj na pravoslavlje, s pokušajem unijaćenja izvršen je u Varaždinskom đeneralatu. Izvršili su ga zagrebački biskupi N. Stepanić, pa P. Domitrović, Vinković i drugi.

Kako je napred rečeno, srpski mitropolit Vasilije prešao je iz manastira Orahovica u turskoj Slavoniji u ovaj Đeneralat 1595 god.. On je podigao manastir Marču i u njoj stolovao do svoje smrti 1609 g..

Biskupi su hteli zadržati zemlje na koje su Srbi naseljeni. Držali su da će to biti lakše ako ih pounijate. Materijalni interes složio se s verskim i oni su pošli odlučno na posao.

Kad je pečki Patrijarh postavio novog vladiku Simeona Vretanju progonjen od Domitrovića, ovaj vladika prima uniju. Narod srpski o tome nije imao pojma, jer su crkveni obredi, praznici, nošnja sveštenika jednaki. Razlika je samo u tom, što unijati priznaju Papu. Njega potvrdi za vladiku „*katoličkih Srba grčkog obreda*“ 1611 g. Papa Pavao 5.

Nadvojvoda Ferdinand (od 1619 do 1637 car), najgori Habzburg fanatični rimokatolik koji je uništio protestante u Austriji, u more krvi zalio Češku i Austriju, danju klao a noću se na kolenima molio Bogu za oproštaj grehova, bio je tada zapovednik cele Krajine. On naredi da vojna vlast mora oružanom rukom pomoći širenju unije među „*nevernicima*“, ako bi se oduprli.

Tako je osnovao u Marči unijatsko vladičanstvo. Izredalo se deset vladika. Marčanski kaluđeri ostali su pravoslavni, a bili su potajni, i nekoliko od vladika. Narod nije hteo ni da čuje za uniju. Osmi je bio pravi unijat, vaspitan u Italiji. On se usudio da u Karlovačkom đeneralatu pozatvara sve pravoslavne crkve, a u Varaždinskom je izazvao bunu Srba 1672 g. Posle bune bilo je 14 lepavinskih kaluđera osuđeno na galije i svi su tamo pomrli. Iste godine osuđen je na galije i gomirski iguman Simeon Nijemčević. I mnogi drugi bili su osuđeni na duge kazne. Godine 1678 ogorčeni Srbi pokušaju da spale Marču. Kad je Srbima na silu otet srpski hajdučki harambaša Tomašević zapali ga 1787 god., te unijatske vladike prenesoše svoje sedište u Pribić kod Karlovca, pa u Križevce. Od manastira stoje ruševine, jer su ga Srbi opet zapalili, kad su ga unijati obnovili. Mislili su: kad ne može biti naš, koji smo ga sagradili, neće ni unijatski!

Iako su srpske privilegije bile protegnute i na Hrvatsku, o tom se nije vodilo računa ni u Karlovačkom đeneralatu. I, čim je savladana Rakocijeva buna i završen španski nasledni rat, otpočela je i u Lici, na Kordunu i u Baniji besna hajka na Pravoslavlje. Potvrde privilegija nikad nisu

proglašavane, pa su se vlasti gradile da za njih ne znadu. Zagrebački i senjski biskupi, uz pomoć karlovačkog generala Josipa Rabate (1709-29) žarili su i palili. Dve bestije u Lici besnile su: Senjski biskup Adam Ratkaj i kapuciner arhiđakon Marko Mesić, koji je proterao episkopa – mitropolita Ljubojevića. Postavljenim srpskim vladikama nije se dopuštalo da vrše svoju vlast. Narod je terorizovan. Tada su, pretnjama i silom, porimokatoličeni: Adžije, Starčevići, Radoševići, Mandići, Vuksani, Pavlovići, Budisavljevići, Vukelići, Petrovići, Uzelci, Vukovići, Došeni i drugi. Gde je Srba bilo manje nisu mogli teroru odoleti. U Baniji oduprli su se Srbi oružjem, da priznaju unijatskog vladiku. U Lici su Srbi, gde se moglo, palili onima koji bi preverili sena, zgrade i ubijali ih i to je zadržavalo otpadništvo. Čim je došlo do rata s Turskom 1716-18 popusti se. Podmukla jezuitska politika Austrije prema Srbima izbija iz uputstva vrhovne krajiške komande generalu Rabati u Karlovcu. U njoj se kaže da se verski pritisak ublaži zbog rata. Čak mu se naređuje da upotrebi i vojsku protiv unijatskog biskupa, ako nastavi s nasiljima. Za katoličku veru neka se radi diskretno.

Može se misliti što je radio unijatski vladika Rafailo Marković, kad mu se vojskom pretilo.

Posle rata otpočeo je opet pritisak. 1727 i 1729 naređeno je bilo iz Beča da Srbi moraju slaviti čak glavne rimokatoličke praznike, da vladike ne smeju putovati po svojim eparhijama bez dozvole državnih vlasti i tako dalje.

Isti ovakav pritisak vršen je bio i u delu Srbije koji je dobiven Požarevačkim Mirom 1718, zaslugom pobeda Eugena Savojskog. Zato Srbijanci, u ratu 1736-39, pristanu listom uz Turke, te Austrijanci budu isterani iz Srbije. I ovo je bila sreća za budućnost Srbije.

Iako srpske vladike izgubiše slobodu kretanja narodu je bila uteha što su među njim.

Godine 1737 umre vladika banovački St. Ljubibratić, 1739 lički D. Ljubotina, a Simeon Filipović, vladika severinski (kod Belovara) 1736 g. bačen je u zatvor, u kom je umro. Svi Srbi u Hrvatskoj ostali su bez vladika. Nove nisu postavljali, a to međuvlade upotrebe jezuite, da Srbima u celoj Hrvatskoj nametnu unijatskog vladiku Teofila Pašića. Ali Pašić rđavo prođe. Kaluđeri u Gomirju nisu mu dali konaka, u Metku u Lici pokušaju ga ubiti kuburom. Jedan lički pravoslavni pop izmlati ga preko leđa lopatom kojom je prevejavao žito kad mu je došlo na guvno, narod mu nije hteo davati podvoza. Pašić se više nije usudio zaći u narod.

U to opet rat spase Srbe. Nova carica Marija Terezija zaplete se u osmogodišnji rat s Fridrihom Velikim. Opet su silno trebali Srbi. Tako carica potvrdi 24 aprila 1743 srpske Privilegije i u potvrdi oda Srbima ono čuveno

priznanje, na koje se toliko ljutio, posle 130 godina, dr. Ante Starčević. Rekla je da se Srbi „*kupivši sebi za svoje novce ratne potrebe, dobro snabdeveni junački i hrabro bore, skupa sa našim četama po Bavarskoj, Češkoj i Italiji u sadašnjem ljutom ratu.*“

Tako bude potvrđen i gornjokarlovački vladika Pavle Nenedović i banovački Aleksije Andrijević. Srbi su samo svojom krvlju plaćali za svoj bedni nacionalni opstanak.

Ovako je išlo kako – tako, dok nije 1754 godine za karlovačkog generala došao fanatični rimokatolik general Petaci, rodом tršćanin. On je bio zamenio đenerala varaždinskog i dobio novi položaj kao nagradu za pokušaje silovitog nametanja unije u Varaždinskom Đeneralatu.

On je pokušao suhim zulustom. Najpre je svećenicima pravoslavnim nametnuo krajiške vojne dužnosti. Potom ih je, za mašto, davao zatvarati, okivati i batinati. Ogulinski pukovnik Anton Losi dao je 100 batina na klupi u Ogulinu svešteniku Aleksi Gaćeši, okovao ga, bacio u zatvor i vezao u kvrgu, a posle nedelju dana predao sudu, gdje je dokazano da je nevin. Iako se čestiti i hrabri vladika Danilo Jakšić žalio, ovaj pukovnik je te iste 1756 g. unapređen za generala. Petaci će u Žumberku dati srpske sveštenike i kaludere vezati užetima za jaslje i tako iz jaslja pojiti i hraniti ih.

Petaci je držao da će ovako potpuno srušiti ugled sveštenika u narodu i lakše sprovoditi uniju.

Iako je carica 1755 godine dozvolila zidanje crkava u Smiljanu, Korenici, Debelom Brdu, Komiću, Dabru, Vrhovinama, Budačkom i Kosinju, on je to građenje ometao godinama.

Zabranio je sveštenicima da obilaze sužnje u tamnicama, pričešćuju na smrt osuđene, kojima su smeli dolaziti samo fratri, naredio da nijedan pravoslavni sveštenik ne sme uopšte doći u Karlovac.

Naposletku, ovaj nevaljali penzionisan je 1763, pošto je dokazano da je krivo obaveštavao Dvor.

ŽUMBERAČKA UNIJA

Sprovođenje unije u Žumberku je najtamnija luga na istoriji Austrije u osamnaestom veku. Ne zbog toga što su 3 - 4000 pravoslavnih Srba prevedeni u Uniju, već što je, punih 20 godina, jedna velika država služila se lažju, falsifikatima, podvalama, podlošću, moralnom torturom, tamnicom i sirovim nasiljem, da 3- 4000 srpskih seljaka liši vere i narodnosti. Ovoliko bola i jada beše suviše skupa cena za ovako mali uspeh.

Ali, on je došao Austriju mnogo skuplje. Ona je ovde konačno izgubila obraz pred srpskim narodom. Nikad naš narod nije zaboravio na ovo sramotno delo. Kako su govorili Rimljani: „*Vivit sub pectore vulnus*“ (živa je rana pod srcem), nikad ova rana naša nije zarasla. Nije bilo školovanog Srbina u zapadnim krajevima koji nije znao za ovu nepravdu i mrzeo državu koja ju je počinila. Žumberčana ima dosta i u Americi, jer je taj siromašni kraj puštao rojeve iseljenika u svet, za zaradom. I svaki Srbin iz zapadnih krajeva, kad ih vidi, sa tugom misli na nepravdu koja je ovu našu braću otela Srpstvu i Pravoslavlju.

Već 1533 godine, tek što su prvi rojevi Srba stigli u Žumberak, tuže se kako ih „*Kranjci i Hrvati gone jedan drugom*“, i ne žele da nad njima vladaju „*Hrvati*“.

Još 1625 god., tražio je Ratni Savet u Gradcu i od žumberačkog kapetana barona Ernsta Paradajzera kako da se uklone pravoslavni sveštenici iz Žumberka. Baron je predložio da se to ne čini naglo, jer bi 9.000 srpskih ratnika na granici moglo preći Turcima, nego, veli treba pričekati da umru sadanji sveštenici, a dotle uzeti u školu, u semeništa, siromašnu pravoslavnu decu ili siročad i odgojiti ih za svećenike, pa ih poslati u Žumberak, kad umru pravoslavni svećenici.

Svaki totalitarizam je jednak: Stari islamski, rimokatolički, nacistički i komunistički. Turci su odvodili najbolju decu hrišćansku da ih islamiziraju; rimokatolici pravoslavnu i protestantsku; Hitler poljsku, komunisti srpsku i grčku.

Ipak, ni ovo nije uspelo do polovine osamnaestog veka.

Kako je tada došlo do unije u Žumberku?

Svi Žumberčani, kako je rečeno već, došli su iz Bosne, kao Srbi i pravoslavni.

Među njima su neki dobivali plemstvo i oficirske položaje, postajali ingteligencija. Taj sloj prelazio je i u rimokatoličku veru i u unijatsku, radi dalje karijere ili da se zbliži sa rimokatolicima svoga položaja i izjednači im se. Uvek se izdajnici vere i narodnosti vrbuju iz tog reda.

Seljaci su ostajali verni svojoj veri i, od doseljenja do početka nasilnog unijaćenja, imali su 17 pravoslavnih sveštenika. Od njih je bilo deset iz porodice Prušćević ili Prusac. Godine 1751 umru dva brata sveštenika Marko i Todor, a ostane iza njih sinovac Janko đakon, koji ih je trebao naslediti.

Tada je nametanje unije Srbima u Hrvatskoj bilo u jeku. Vojne vlasti i rimokatolička crkva navale sad da pounijate Žumberak, oslanjajući se na mali broj one pounijađene i porimokatoličene gospode, jer izdajnici uvek mrze najljuće one koji nisu hteli izdati, pa ih opominju na rođenu izdaju, kao nečista savest. A kad se oni izdadu, postanu im jednaki i prekora savesti nestaje.

Kad Đakon Janko nije hteo prići uniji, okuje ga vojna vlast u Žumberku i pošalje u tamnicu u Karlovac. U njoj je umro. Što su od njega radili da je umro, ne zna se. Dva kaluđera iz Gomirja, koji su, po dozvoli, pomagali pokojnim bolesnim sveštenicima, proteraju.

Usprkos svim naporima Jakšića i mitropolita Nenadovića, nije vladici dozvoljeno da dođe u Žumberak, niti da postavi pravoslavne sveštenike. Narod je išao u udaljena mesta da se pričesti, venča i krsti decu kod pravoslavnih sveštenika. A dolazili su, tajno, i kaluđeri i drugi sveštenici, noću, kao hajduci, da krste, pričešćuju samrtnike i druge obrede vrše.

Teško je zamisliti kakve su ništarije bili ti austriski generali. Šercer je 1747 g. dao pravoslavnim kaluđerima dozvolu da vrše obrede po Žumberku, a 1752 izvestio Beč da je unija u Žumberku vladala od doseljenja! Još gori je bio Petaci, pa je zbog laži na vladiku Jakšića 1764 godine i penzionisan.

No, vlasti su progonile i kaluđere i sveštenike, koji su tajno dolazili i seljake koji su ih zvali.

Ministar Bartenštajn, jedini čestit čovek u ovoj sramnoj aferi, izneo je kako su vojne vlasti batinale pravoslavne sveštenike, udarale na njih teške lance, zatvarale u tamnice (izričito kaže za generala Petaciju), zato što su dolazili krstiti decu pravoslavcima u Žumberku; kako je unijatski sveštenik vezao za jaslje pravoslavnog sveštenika i naterao ga da iz jaslja jede i pije i druge nečasne stvari mu činio. A zašto? Zato što je njegovu mater na samrti ispovedio i pričestio!

U Beču nikad nisu hteli izvršiti molbu vladike i mitropolita da se pošalje komisija carska i sasluša narod da se izjavi ko je unijat, a ko pravoslavni.

Kad je vladika Jakšić jedared došao u Žumberak, na što je imao pravo, po caričinu reskriptu od 8 septembra 1759 istera ga kapetan De Lovak, vređajući ga pred narodom i zovući ga Vlahom!

Tako se to vuklo do 1761 godine, kad je Treći bataljon pošao na ratište. Pratila ih je rodbina. Kad su došli u Pribić, gde je tada bilo sedište unijatskog vladike Petra Vuksanovića, nateraju ih u uniformi i punoj ratnoj spremi, da potpišu da su unijati. Potpisala im je i rodbina koja ih je pratila.

Od 190 potpisnika samo su četvorica potpisala svojom rukom. 40 ih je bilo između 60 i 100 godina, a tri stogodišnjaka. Potpisani su i neki koji su bili na bojištu ili u ropstvu.

Ovaj falsifikat služio je za dokaz da je Žumberak primio uniju. 1769 godine je vladici zabranjeno da išta traži u Žumberku.

U celoj Hrvatskoj bilo je 1890 godine samo 10.640 unijata, od toga u Žumberku 7.139. I zbog toga je srpski narod mučen 200 godina. No, Austrija je takav rad, tu i na drugim stranama platila svojom propašću.

Pokušaj unije u Tržiću 1820 g. svršio se ubijstvom sveštenika Nikole Gaćeše, koji je bio prišao uniji. Ubijen je trinaest dana pošto je primio uniju, a treći dan pošto je odslužio prvu službu u rimokatoličkoj kapelici. Neko ga je ubio kroz brvna kuće, uveče 21 juna 1820 godine. Puška je bila strahovito nabijena i sasula mu u srce sedam komada sečenog olova.

Istraga je dugo vođena, ali bez uspeha. Posle ovoga, niko više nije smeo prići uniji.

Zanimljivo je da je po izveštaju Ratnog Saveta od 2 juna broj 2485 god. 1820, sam car rešio da će se Nikoli Gaćeši davati godišnja plata od 200 forinata iz zaklade zališnih biskupija u Ugarskoj, ako se pounijati, a 300 ako unijatski biskup Stanić nađe da je sposoban za paroha u Tržiću.

Eto, o čemu su se bavili austriski car i njegov Ratni Savet!

Na ovaj način je građanski i crkveni Zapad privodio Bogu „*balkanske barabe*“.

POSLEDNJI NASRTAJ HRVATSKOG PLEMSTVA

Godine 1741 proturila su hrvatska svetovna i duhovna gospoda na ugarskom Saboru zakonski članak, kojim je pravoslavna vera zabranjena na području Hrvatske.

Carica ga nije mogla priznati, jer su joj Srbi trebali, kad je morala voditi borbu na život i smrt sa Pruskom.

Posle svršetka i drugog, takozvanog sedmogodišnjeg rata, hrvatska gospoda obnove svoj napadaj 1674 godine.

Imao se sastati ugarski Sabor u Požunu. U Hrvatskoj se izvršio izbor hrvatskih delegata za taj Sabor po Županijama. Tima delegatima su županijske plemićke skupštine davale uputstva za rad. Evo, ukratko, uputstva Virovitičke županije:

1. Ne dopušta se slobodno vršenje obreda pravoslavnima, jevrejima, luteranima i kalvinima.

2. Ne dopušta im se podizanje škola.

3. Ne dopušta im se dizati zidanih crkava.

4. Pravoslavnom mitropolitu, vladikama i sveštenstvu ima se oduzeti „pravo zaštite“, pa ih treba predavati svetovnim sudovima „kao i drugo smeće (fukaru).“

5. Pravoslavno sveštenstvo ima se podvlastiti županijskim i spahijskim vladama.

6. Srpski manastiri ne smeju nikoga primati za iskušenika bez dozvole županijske i spahijske vlasti.

7. Sva imanja pravoslavnih manastira oduzimaju se.

8. Pravoslavni kaluđeri ne mogu prositi milostinje.

9. Omrtvine iza pravoslavnih koji umru bez dece ili testamenta, ne idu pravoslavnoj crkvi, već spahijama.

10. Da se sve zemlje i druga imanja oduzmu od mitropolita i dadu rimokatoličkom sveštenstvu.

11. Da se ukinu srpske privilegije i srpska Dvorska Deputacija, koja zastupa srpske interese kod Dvora.

Mitropolit Nenadović dozna za ovo i poleti u Beč, pa carica naredi da se predloži slavonskih županija ne uzimaju u pretres.

Sabor ne posluša, već iznese zahteve za suzbijanje pravoslavlja. On čak traži da pravoslavni svetkuju rimokatoličke praznike i klecaju kad rimokatolički sveštenik pronosi pričešće bolesniku.

Sabor je tražio da se pravoslavcima ne daju plemićke titule i imanja, za zasluge, učinjene caru i državi.

Carica odbija sve ovo, po savetu plemenitog ministra Bartenštajna, prijatelja i zaštitnika srpskog naroda.

Eto, tako je hrvatski vladajući red *“privijao na svoje bratske grudi”*, kako danas deklamuju hrvatski nacionalistički fariseji, srpski narod, koji je došao u Hrvatsku. Zahvaljujući samo svojoj hrabrosti, usled koje je bio neophodno potreban Austriji, on se oteo, da u bratskom stisku na grudi ne izdahne.

A isti ovaj duh netrepeljivosti verske, posle razdoblja ilirstva i jugoslavenstva, izrazio se u genocidnom starčevićanstvu i užasima ustaške vladavine.

BUNE ZAPADNIH SRBA OD 1623-1883

Kako je istaknuto, Srbi su dolazili u Hrvatsku, a i pod mletačku vlast, pod izvesnim uslovima: narodne sudije, narodni komandanti, sloboda vere, građanska sloboda, ekonomske povlastice. Dakle, dobivali su neku vrstu vojne i građanske samouprave.

Međutim, austrijske vlasti su ovu samoupravu stalno nastojale ograničiti, uvodeći centralizaciju i pretvarajući graničarsku miliciju u redovnu vojsku, namećući vojnu „*regulu*“, kako su graničari govorili. Osim toga, vršeni su pokušaji preveravanja i kljaštrenja sudske i građanske samouprave. Narod je pre sam birao svoje sudije i komandante. A kad je samouprava ukinuta, dolazilo je do zuluma nove vlasti.

Srbi graničari su se bunili protiv ovog stanja na celom području granice, pa i pod Mletcima.

Te pobune dignute su bile: 1623, 1631, 1632, 1658, 1666, 1672, 1693-7, 1700, 1702, 1705, 1706, 1714, 1719, 1723, 1728, 1730, 1735, 1736, 1739, 1743, 1748, 1751-8, 1755, 1777, 1870 i poslednje 1883.

Svrha ovim bunama nije bilo oslobođenje, već ukidanje zloupotreba. Kako bi ta uska traka granice između Austrije i Turske mogla biti samostalna!

Na drugoj strani, sve skoro bune bile su lokalnog karaktera. Nekad su se raširile na veću oblast. Ali nikad buna nije obuhvatila celu granicu. U tom je bila njihova slabost, kao obično kod seljačkih buna.

Bivalo je da se pobuni vojska na ratištu, držana tamo bez zamene godinama. Jedared je drugi banovački puk pobio u Nemačkoj sve oficire koji nisu pristali uz pobunu, i vratio se kući kroz Austriju, jer u unutrašnjosti nije bilo dovoljno vojske da ga zaustave.

Neke bune su ipak trajale više godina, jer Austrija, upletena u velike ratove, nije imala snage da ih uguši odmah. U nekim bunama borili su se i Hrvati graničari hrabro uz Srbe.

Bune su bile moguće zato što je država imala malo vojske, putovi bili zli, obaveštajna služba (bez telegrafa) spora i tako se mogla raširiti, dok bi centralna vlast za bunu saznala i preduzela mere za ugušenje.

Većina pobuna svršila je s ukidanjem zloupotreba ili ublažavanjem novih „*regula*“.

Opasne su bile bune 1730 g. u Baniji (trebalo je da se uguši oko 10.000 vojnika) i 1751 g. zatim velika Severinska Buna u Varaždinskom đeneralatu, pa Lička Buna. One su bile opasne stoga, što su se borili u njima složno i Srbi i Hrvati, pa su buntovnici bili jači. Posle Severinske Bune,

kažnjeno je teškim kaznama 101 kolovođa: 61 Hrvat i 40 Srba. Među kolovođama bilo je i Srba i Hrvata oficira: Petar Ljubojević, Vuk Suković i Dane Bolčeta Srbi i Juraj Martinović i Tomo Tortić, Hrvati. Jedan od vođa bio je i plemić („*šljivar*“) Stjepan Domjanić.

Banijsku bunu od 1751 vodio je Tešo Kljuk. Umro je u tamnici u Pulju (Poli). Nuđena mu je sloboda ako prizna novu graničarsku „*regulu*“. No, nije hteo. Za te bune spaljen je jedini srpski manastir u Baniji Komogovina.

U ličkoj buni odsečena je bila glava heroju iz borbe za oslobođenje Like 1683-9 g. kapetanu Dobrivoju Kneževiću iz Bunića. Hrvatski vođa bune bio je rasečen na četiri dela, jer nije imao starih zasluga, kao Knežević.

U Banijskoj buni 1730 g. bili su vođe Srba „*pop Valahus*“ (neki pravoslavni sveštenik), Cvijo Grubljanin, neki Rodić i Grubešić. Vođe Hrvata bili su Đuro Dijanišević i Toma Zajec. Bunu su digli protiv zagrebačkog biskupa Đure Branjuga.

Posljednju bunu digli su Srbi Banovci 1883 g., kad su mi bile tri godine. Buna je planula zbog uvođenja zajedničkog grba Sv. Stefana (mađarske krune) na poštanske sanduke za pisma. Srbi Banovci videli su i tom potez mađarizacije i pobunili se. Planula je i bivša Prva glinska regimenta i Druga Petrinjska, da se izbac i „*mađarska kruna*“ iz pošte u Hrvatskoj.

No, u ovo vreme, država je već imala veliku stajaću vojsku, željeznice, telegraf na raspoloženju i pokušaj bune ugušen je s malo mrtvih i ranjenih, a više na zatvor osuđenih. Ovo je bio čisto seljački graničarski pokret. Srpska inteligencija, koja je znala srazmeru snaga, bila je protiv pobune, pa su buntovnici i na nju napadali, jer se „*prodala*“ Mađarima.

U Dalmaciji bila je čuvena buna popa Kuridže.

Drugi oblik protesta protiv zle uprave bila je hajdučija. Kad bi zlo dogrdilo, skoro svaka kuća davala bi hajduka. Planina je bilo mnogo i vrvele su od njih. Nekad bi se sastavljali čitavi odredi od hajduka, koji bi znali, usred bela dana, uz metanje pušaka, pisku zurla i lupu bubnjeva, napadali na varošice, radi pljačke. Jedared su tako napali i opljačkali čak Osek u Slavoniji.

Kad bi se hajdučija osilila da postane opasnost javnom miru, slale bi se komisije da ispituju uzroke hajdučije. Tada bi se zlopuotrebama učinio kraj, hajducima se davao „*pardon*“, oni se vraćali kućama, osim nekih profesionalnih hajduka, i opet bi se vraćao poredak i mir.

Oblik moderne pobune bio je odlazak u dobrovoljce 1914-18 mnogo hiljada Srba iz Sev. Dalmacije, Like, Zapadne Bosne, sa Korduna i iz Banije. Najveći broj dala je lička općina Medak. Ovo je, i s ove strane gledajući, bio

hrabar, borben i ponosit soj dinarski, koji se uvek bunio protiv nasrtaja na pravdu i ljudsko dostojanstvo.

ZAKLJUČAK

Ova seoba Srba u Hrvatsku bila je velika pogreška, koje Srbi ne bi počinili, da su imali organizovano inteligentno vodstvo.

Tom seobom Srbi su oslabili svoj položaj u centralnim srpskim oblastima, te su se one oslobodile docnije, nego što bi bile da su Srbi u njima bili ostali jaki.

Turci su bili, u šesnaestom veku, naklonjeni Srbima. Ove seobe izazvale su sve žešću mržnju Turaka na Srbe, što je mnogo oštetilo naše interese. Reč Srbin značila je, na kraju, kod Turaka nešto što i reč „izdajnik“ ili „hajduk“.

Seobom su dolazili na područje najagresivnije na svetu crkve – rimokatoličke. Tako su se izvrgavali večnim progonima i velikim gubitcima brojnim, usled rimokatoličenja i unijačenja.

Srbi su dolatili pod pogodbom da samo čuvaju granicu od Turaka. I to ih je izlagalo stalnom gubitku krvi. Ali, osvedočivši se o njihovoj ratničkoj vrednosti, Austrija ih je stala slati na sva evropska ratišta. U osamnaestom veku je Austrija ratovala oko 45 godina! Kako su graničari nekad činili i preko polovice austrijske vojske, njihovi gubici bili su ogromni.

Moja majka pričala mi je, po predanju od svojih starijih, kako se Granica, za revolucionarnih francuskih i napoleonskih ratova, razlegla od jauka matera, žena, sestara i kćeri za svojim poginulima i da retko koja žena preko bele povezače nije nosila crnu maramu.

No, evo što kaže ministar Bartenštajn, posle 15 godina ratovanja sa Fridrihom Velikim:

„Kako je već srpski narod za današnjeg rata i onako najviše nevolje i opasnosti prepatio, pritom pak u ljudima za oružje tako natrag udario, da će mnogo godina trebati možda, da opet dođe do onog stanja u kom je bio pre rata, trebali bi po pravdi već sama čovečnost da bude jaki ustalac, da se udvostruči briga za njegov priraštaj iznova.“

Srbima su bili viši komandanti većinom oficiri tuđinci i oni su Srbe bacali u najžešću vatru, bez traga osećanja za pravdu i čovečnost, te su ginuli još više. Zato pravični i čovečni Bartenštajn i piše:

„Manje se, dakle, ustručavaju (komandanti), izlažući radije stotinu njih (Srba) neprijateljskoj opasnosti nego da jednog jedinog Nemca, Ugra (Mađara i Hrvata) ili Valona (Španjolca i Talijana).“

Davno pre Hitlera, eto vredela je njegova srazmera: 100 za 1!

A Srbi su „*skakali u smrt*“ samo stoga što su znali da jedino zaslugama za cara mogu spasti svoju veru, narodnost i povlastice, kako je i bilo.

Na kraju, nikakav srpski interes nije tražio da se mali ostatak Hrvatske odbrani, odnosno njen bezbožni feudalni poredak, gori od turskoga i njena crkva, nesravnjeno netolerantnija od muslimanske. Odbranu Zapada nije činio taj ostatak, već snaga Nemaca i drugih naroda, čiji je interes tražio da se Turci zaustave, kao što su i bili zaustavljeni, i odbace u defanzivu.

Budući odnosi između Srba i Hrvata bili bi daleko bolji, da su hrvatski svetovni feudalci bili uništeni, a crkveni poniženi. Ovako su svoj duh bahatosti, osionosti i superiornosti predali i širokim redovima naroda, dok se nije pojavilo pokolenje, koje će pokušati da nas istrebi, zadavši nam, i onako malobrojnima udarac pokoljem desetog dela našeg naroda, koji ćemo teško preboleti.

Što je bilo ne može se popraviti. Ali iz onog što je bilo možemo povući nauku da disciplinujemo svoj duh, ne radeći jedino po nagonima srca, već i po rasuđivanju zdravog razuma, i vodeći računa ne isključivo o svojim interesima, ali u prvom redu o njima.